

I anledning af Nordisk Kulturfonds 30. års dag

*Ved Stiftamtmand Jørgen Harder Rasmussen,
Fhv. departementschef i Kulturministeriet og fhv. medlem af Nordisk Kulturfonds styrelse.*

Overenskomsten om Nordisk Kulturfond mellem Danmark, Finland, Island, Norge og Sverige er dateret den 3 oktober 1966.

Overvejelserne og forhandlingerne forud for fondens oprettelse finder altså sted i første halvdel af 60'erne, dvs. i kulturpolitikens opbygningsperiode i Vesteuropa, herunder de nordiske lande. Naturligvis har der været drevet kulturpolitik til alle tider, men det er først omkring 1960 at kulturpolitik begynder at blive mere almindeligt erkendt som et selvstændigt politisk og fagligt område, som efterhånden udvikles politisk-ideologisk og terminologisk. Det er i disse år der oprettes kulturministerier i nogle lande og indrettes særlige kulturafdelinger i undervisningsministerierne i andre lande.

Nordisk kulturfond er et barn af sin tid og udvikler sig tidssvarende op igennem 70'erne, hvor det internationale kultursamarbejde tager fart ved Unesco's og Europarådets indsats og hvor mange lande indgår bilaterale kultursamarbejdsaftaler.

I 1971 indgås kulturaftalen mellem de nordiske lande og fra dette tidspunkt er hovedstrukturen for det kulturelle samarbejde i Norden dannet.

Et ministerråd med en embedsmandskomite, et veludbygget sekretariat og et eget budget, en række faglige rådgivende organer, Nordisk Råd, herunder særligt Rådets kulturudvalg, og, som et fællesorgan mellem regeringerne og parlamenterne, Nordisk Kulturfond, men vel at mærke et organ med en helt selvstændig beslutningskompetence inden for de midler som Ministerrådet stiller til Kulturfondens rådighed.

Fondens formålsbestemmelse er præget af datidens kulturpolitiske terminologi. Virksomhedsområdet "omfatter det nordiske kultursamarbejde i hele dets udstrækning. Bidrag kan ydes til formål inden for forskning, undervisning og almenkultur i vid forstand".

Vi var dengang - som nu? - så bange for at det politiske kulturbegreb skulle blive identificeret med begrebet kunst at vi sjældent turde nævne ordet og i stedet understregede, at kulturpolitikken handlede om det der kom til at hedde det udvidede kulturbegreb, i overenskomsten endda det næsten pleonastiske "almenkultur i vid forstand".

I årsberetningen og informationsarbejdet i øvrigt måtte det da også fremhæves, at det kulturelle område omfatter bl.a. litteratur, musik, teater, billedkunst, film og andre kunstarter samt kulturformidling. Disse emner, kunsten, blev hurtigt fondens hovedområde.

Inden for denne struktur og med denne målsætning har Kulturfonden arbejdet de seneste 25 år.

Der er sandt nok foretaget mange ændringer undervejs, både uden for og inden for fondet, i ministerrådsregi og i fondsregi. Mange af dem har utvivlsomt tjent til at styrke fonden og øge dens gennemslagskraft, men grundlæggende er de oprindelige principper bevaret.

Fonden har gennem årene hyppigt været udsat for kritik, herunder også megen selvkritik fra styrets side.

Det er bemærkelsesværdigt, at selv om verdenens kritik meget sjældent har rettet sig imod fondens eksistens, men imod dens måde at arbejde på og de manglende påviselige resultater af dens arbejde.

Der har efter min opfattelse været overbevisende grunde til at opretholde Kulturfonden gennem årenes politiske og økonomiske omskiftelser. Men fondens immunitet over for livstruende angreb, dens fredhellighed, kan også hænge sammen med dens særlige styreform.

Styrelsen er sammensat af politikere og normalt højtstående embedsmænd fra de nationale kulturadministrationer. For politikerne er det en tiltrækkende opgave at deltage direkte i et praktisk operativt arbejde, der endda består i at bevilge penge. For embedsmændene er det praktiske saglige samarbejde med politikerne om opgaver af fælles interesse også attraktivt.

Styrelsen kan i kraft af sin sammensætning således have virket hæmmende på eventuelle overvejelser, både i palamenterne og i regeringskredse om betimeligheden i fortsat at bevilge store summer til fonden, som ellers kunne være blevet aktuelle i nedskæringsperioder eller i perioder hvor den politiske interesse for nordisk samarbejde ikke var på sit højeste.

Debatten har altså stort set altid forudsat fondens eksistens, og spørgsmålet har været hvad den skulle bruges til. Der har været en række gennemgående temaer, både i den eksterne og ikke mindst i den interne debat i styrelsen.

Skal fonden være passiv modtager af ansøgninger, indkaldt gennem annoncer i nordiske dagblade og anden informationsvirksomhed, eller skal den også tage initiativ til projekter, enten direkte eller ved at definere nogle prioritetsområder.

Hvorledes kan fonden følge op på projekter, der har modtaget støtte, dels for at sikre sig at formålet med at yde støtte er opnået, dels for at overveje muligheden for at støtte videreførelsen af de vellykkede projekter.

Hvordan kan fonden sikre sig kvalificeret rådgivning fra ekspertorganer der samtidigt råder over egne midler, dvs. hvordan kan fonden undgå risikoen for at fremtræde som den velvillige sponsor af projekter, der ikke har kvalitet til at opnå støtte fra de primære faglige kilder.

Dette problem var navnlig stort for undervisnings- og ikke mindst forskningsprojekter, som styremedlemmerne ofte stod fremmede overfor, medens vi med rette eller urette følte os mere kompetente til at anlægge egne vurderinger overfor de sagkyndiges indstillinger, når det drejede sig om kunstneriske projekter og om kulturformidling. Dette betød til gengæld at forholdet til de kunstneriske rådgivende organer af og til blev belastet af at styrelsen ikke fulgte deres indstilling, hvad styrelsen med sin besluttende kompetence på ingen måde var forpligtet til.

Det er vist en permanent problemstilling, forholdet mellem på den ene side sagkyndige organer, der på nogle områder har beslutningskompetence og på andre kun er rådgivende, og på den anden side det besluttende organ der beder om og får et råd og derefter træffer sin egen afgørelse.

Problemet kan formindskes ved gensidigt hensynsfulde samarbejdsrutiner.

Hvorledes kan fonden synliggøres så at den opnår den prestige i offentligheden og i faglige kredse som bl.a. skal inspirere til kvalificerede projektansøgninger.

Det er endnu ikke lykkedes Nordisk Kulturfond at blive alment kendt og værdsat og det har gennemgående givet anledning til ærgrelse og bekymring. Ofte er det forblevet en hemmelighed, at selv et stort og vellykket arrangement var omfattende støttet af fonden.

De skiftende styrelser har brugt megen tid på at vurdere og udvikle informationsindsatsen, men jeg har ikke oplevet et egentligt gennembrud.

Hvorledes bevares kulturfondens selvstændighed som klart er fastsat i overenskomsten mellem regeringerne. Artikel 7 efterlader ingen tvivl: "Fonden forvaltes, dens midler fordeles og dens virksomhed i øvrigt ledes af en styrelse."

Selvstændighedsdiskussionen opstår når den politiske omverden, Nordisk Råd og Nordisk Ministerråd, inddrager Kulturfonden i sine overvejelser og forslag om den fremtidige nordiske kulturpolitik.

I disse situationer er fondsstyret i et tydeligt dilemma.

På den ene side vil styret ikke kunne acceptere at fonden blev forbigået i sådanne overvejelser. Det ville være en klar og helt uberettiget tilsidesættelse af fonden, der med rette opfatter sig som en hovedaktør på det kulturelle område.

På den anden side er styret meget følsomt over for at blive indraget i Ministerrådets planer og forslag som et organ der skal varetage bestemte funktioner efter retningslinier fastsat af Ministerrådet.

Som departementschef i kulturministeriet, som medlem af embedsmandskomiteén for nordisk kulturelt samarbejde og som fondsstyremedlem har jeg siddet på begge sider af bordet - periodevis endda samtidigt - og er overbevist om at begge parter ud fra deres forudsætninger har en god sag.

Styret har et stærkt formelt udgangspunkt i overenskomsten for opfattelsen af at være herre i eget hus.

Ministerrådet som har det overordnede regeringsansvar for hele det kulturelle samarbejde, også over for Nordisk Råd, har ret og pligt til at søge samarbejdet udviklet som led i hele det politiske system Nordens fremdrift og, ikke uvæsentligt, Ministerrådet sidder på penge-kassen.

Kulturfonden har fra sin selvstændighedsposition været villig til at forhandle om nye retningslinier og samarbejdsformer.

Det var tilfældet både i 1988 hvor Nordisk Ministerråd vedtog Handlingsplan for nordisk kulturelt samarbejde og i 1993 hvor Ministerrådet traf beslutning om "Nysatsning og ny struktur inden for kultur, undervisning og forskning".

På ét punkt har styret været urokkeligt. Nye opgaver kræver nye penge.

Det er interessant at styret med den regelmæssige udskiftning af medlemmer gennem årene har fastholdt en loyalitet over for det oprindelige grundlag, støtten til de mange mindre og større initiativer, ofte beroende på enkeltpersoner, foreninger og sammenslutninger i lokalsamfundene.

Der indgår tilsyneladende i den kollektive fondsbevidsthed en erkendelse af at der her findes i bærende lag for det nordiske fællesskab som ikke må svigtes til fordel for mere spektakulære og profilskabende satsninger.

Men kan begge dele lade sig gøre, bevare det gamle og kaste sig ud i det nye, er det naturligvis det bedste. Det forudsætter så at fonden tilføres nye midler.

Det har været forhandlingspositionen. I 1988 glippede det. Der kom ingen nye penge og fonden fortsatte sin hidtidige virksomhed, herunder den løbende udvikling på grundlag af en selvkritisk vurdering.

I 1993 kom der penge på bordet, og fonden indgik med nye opgaver i nære samarbejdsrelationer med Nordisk Ministerråd og Nordisk Råds kulturudvalg.

Jeg er her nået til et tidspunkt i Nordisk Kulturfonds historie, hvor mine personlige erfaringer hører op, og hvad der siden er sket kan jeg derfor ikke kommentere. Men det ser for mig ud som om Nordisk Kulturfond, som også hidtil, har en stor fremtid for sig. Fondens står med store nye udfordringer og med nogle, til dels gamle problemer.

Jeg har omtalt nogle så at sige traditionelle problemer som fondens styre og sekretariat historisk har været og sikkert også aktuelt vil være optaget af at finde løsninger på.

Det er i mine øjne af helt afgørende betydning at fondens autonomi og dens enestående styrelseskonstruktion bevares.

Fonden er ikke alene som det hedder i 90'ernes sprog policy implementerende, den er også ved at udforme støttekriterier, ved en lang sammenhængende praksis og i de sidste mange år ved at formulere en række prioritetsområder i høj grad også policy-skabende.

Jeg ønsker Nordisk Kulturfond held og lykke. I erindringen om mange gode år inden for fonden vil jeg udefra følge den i min hverdag som interesseret borger i Danmark. Jeg håber den bliver synlig, så jeg kan få øje på jer.